

# Grenzeloos Nederland: Japan

## Interview

Onno Jager

## Datum uitgifte

14 juli 2014

## Onderwerp

Over de hele wereld verspreid zijn er landen waarmee Nederland al eeuwenlang historische banden onderhoudt. Deze bijzondere relaties vormen sinds 2008 het onderwerp van de serie **Grenzeloos Nederland** van PostNL. Achtereenvolgens waren de Nederlandse Antillen en Aruba (2008), Brazilië (2009), Suriname (2010), Zuid-Afrika (2011), Indonesië (2012) en België (2013) aan de beurt. Op de nieuwste postzegelvelletjes **Grenzeloos Nederland** komt dit jaar de verhouding tussen Nederland en Japan aan bod. De drie postzegelvelletjes **Grenzeloos Nederland: Japan** staan in het teken van de invloeden over en weer op het gebied van cultuur, kennis en handel. De velletjes bevatten dezelfde zes unieke postzegels, alleen de positie op het vel en de inhoud van de velrand verschillen. De zes postzegels met het tarief Internationaal 1 zijn bestemd voor het verzenden van priority-post wereldwijd tot 20 gram.

## Betrokkenheid

PostNL brengt **Grenzeloos Nederland** uit naast **Mooi Nederland**, een al langer bestaande serie die de lokale geschiedenis en culturele rijkdom van interessante Nederlandse steden en dorpen in het zonnetje zet. De serie **Grenzeloos Nederland** laat ons land achter zich, gaat op ontdekkingsreis en geeft een nieuwe visie op bekende en minder bekende historische banden met telkens weer een ander land. Daarmee presenteren de postzegels verrassende wetenswaardigheden over deze landen én over Nederland.

## Aanvrager

De serie Grenzeloos Nederland is een initiatief van PostNL.

## Ontwerp

Er zijn drie postzegelvelletjes **Grenzeloos Nederland: Japan** uitgebracht, elk met een eigen thema: cultuur, kennis en handel. Ieder velletje bevat dezelfde zes verschillende postzegels, twee per thema. De cultuurpostzegels beelden twee schilderijen af waarin de invloed van Japan duidelijk zichtbaar is: *De courtisane* van Vincent van Gogh uit 1887 en *De rode kimono* van George Breitner uit 1893. De postzegels over de uitwisseling van kennis portretteren twee wetenschappers: de Japanse hollandooloog Ōtsuki Gentaku (1757-1827) die alles over Nederland wist en Philipp Franz von Siebold uit Beieren (1796-1866) die vanuit Japan grote etnografische en natuurhistorische collecties naar Nederland stuurde. Op de postzegels over de handelsbetrekkingen staan afbeeldingen over de unieke rol van Nederland in Japan als gevolg van de landing in 1600 door het schip de *Liefde* in Japan, wat later uitmondde in 2,5 eeuw exclusieve economische betrekkingen met als belangrijkste schakel het eilandje Deshima in de baai van Nagasaki.

Op elk van de zes postzegels staat een uitsnede van de desbetreffende afbeelding letterlijk centraal. Het beeld is gekaderd in een origamimodel, het resultaat van de bekende Japanse papiervouw-techniek. Onder de afbeeldingen door loopt een ruitjesstructuur met daarbinnen herhalingen van de origamimodellen op kleiner formaat. Deze lopen over het beeld heen en zijn in goud gedrukt. Op de tab naast elke postzegel staat het priority-logo, met daar weer naast een korte beschrijving van de afbeelding.

Op de velrand bovenaan is de naam van het postzegelvel aangebracht, zowel in het Nederlands (Latijns alfabet) als in het Japans (kanjikarakters), gescheiden door het logo van PostNL. Op de velrand onderaan worden per thema grotere uitsnedes van de afbeeldingen herhaald. Links van de afbeeldingen op deze velrand staat opnieuw de naam van het postzegelvel, met een korte uitleg van het thema. De Nederlandse teksten zijn, zoals dat in het Japans schrift gebruikelijk is, van boven naar onderen te lezen. Dat geldt ook voor de typografie op de postzegels zelf. Rechtsonder op de velrand staan opnieuw de twee origamimodellen die bij het desbetreffende thema horen.

Het gebruikte lettertype is de Museo Sans van Jos Buivenga (2008), een frisse, hedendaagse letter die het ontwerpbureau heeft gekozen omdat deze goed past binnen een heldere vormgeving met veel wit en leesbaar blijft in kleine corpsen.

### **De ontwerpers aan het woord**

De drie postzegelvelletjes **Grenzeloos Nederland: Japan** zijn ontworpen door Haico Beukers en Marga Scholma van het ontwerpbureau Beukers Scholma uit Haarlem. In het verleden heeft Beukers Scholma vaker postzegels gemaakt, waaronder de prijswinnende – en eerste zelfklevende – zakenpostzegel uit 1997.

“Dit is natuurlijk een ontzettend leuk onderwerp door de unieke relatie tussen Japan en Nederland”, zegt Marga Scholma. “Met deze opdracht waren we ook gelukkig vanwege de belangrijke redactionele component. We kregen veel vrijheid om uit te zoeken wat we wilden laten zien en hoe we dat zouden doen. Dat ligt ons wel. Eerst hebben we ons natuurlijk grondig in het onderwerp verdiept. Bijvoorbeeld door in Leiden het Japanmuseum SieboldHuis, het KITLV en het Rijksmuseum Volkenkunde te bezoeken. Ook zijn we gaan praten met experts als Dick Raatgever van het SieboldHuis en Jeroen ter Brugge van het Maritiem Museum Rotterdam. We hebben heel veel boeken over Japan gelezen. In de boekenkast vonden we overigens nog een oud boekje over origami dat van Haico’s vader is geweest. Naslagwerken op tafel en veel kennis opzuigen, als een spons. En dan aan de slag. Zo werken we graag.”

In de serie **Grenzeloos Nederland** staan dit jaar de betrekkingen tussen Nederland en Japan centraal. “De relatie tussen die twee landen”, zegt Haico Beukers, “heeft tijdens onze zoektocht naar thema’s en afbeeldingen altijd als toetssteen gediend. Is de optelsom meer dan 1 plus 1? Kun je werkelijk spreken over beïnvloeding? Daar zijn we heel kritisch op geweest. Vandaar dat er veel ideeën onderweg zijn gesneuveld, zowel voor de inhoud als het ontwerp.”

Na hun verkenningstocht kwamen Haico en Marga uit op de drie thema’s cultuur, kennis en kunst, met per postzegel een afbeelding. Haico: “Sommige keuzes lagen voor de hand. Als het om

kennisuitwisseling gaat, kun je niet om Von Siebold heen. Die man is in zijn eentje verantwoordelijk geweest om de Japanse cultuur en natuur naar Nederland te brengen, terwijl hij andersom allesbepalend was bij het introduceren van de westerse wetenschap in Japan. Voor de tweede kennispostzegel was het wat moeilijker, tot we Ōtsuki Gentaku vonden die in Japan als een van de belangrijkste hollandologen geldt. Voor de handelsbetrekkingen hebben we al snel gekozen voor het schip de *Liefde* waarmee in 1600 alles begon, met daarnaast een tekening van Deshima. Dat eilandje was voor de Hollanders eeuwenlang de poort naar Japan. Bij de kunst kwamen we uit op schilderijen van bekende kunstenaars, maar wel met een verschil. Terwijl Van Gogh zich liet inspireren door de Japanse kunst, gaf Breitner een weergave van hoe populair de Japanse mode in die tijd in Europa was, nadat het land medio 19e eeuw zijn grenzen opende. Zo heeft elke afbeelding zijn eigen keuze-geschiedenis.”

Het boekje over origami kwam goed van pas om de vormen van deze Japanse papiervouwtechniek in het ontwerp te verwerken. Voor elk van de zes postzegels maakten Haico en Marga bij de desbetreffende afbeelding een bijpassend origamimodel: de bloem voor *De courtisane* van Van Gogh (ook als knipoog naar de *Irissen* en de *Zonnebloemen*), de kimono voor *De rode kimono* van Breitner, het hart voor het schip de *Liefde*, het bootje voor het eiland Deshima, de wijze uil voor de wetenschapper Gentaku en de vis voor Von Siebold die veel Japanse vissen naar Nederland stuurde.

“Het patroon met de kleine origami’s in goud is gebruikt”, zegt Marga, “om de postzegels op het vel met elkaar te verbinden, letterlijk over de perforaties heen. Dat wordt versterkt door de ruitjesstructuur waarin ze zijn gevat. Je kunt daarin het vierkante stuk papier herkennen waarmee elke origami begint. In het ontwerp overheersen de traditionele Japanse kleuren zwart en rood. Een vijfde drukgang is gebruikt om de kleine origami’s in de kleur goud te drukken. Daarmee wilden we een verdere verfijning doorvoeren, als verwijzing naar het belang dat in de Japanse cultuur aan esthetiek wordt gehecht.”

In het ontwerp van de postzegels keren de uitgangspunten terug die Haico en Marga altijd voor hun werk hanteren: eenvoud, helderheid en begrijpelijkheid. “We hebben geprobeerd”, zegt Haico, “om kleurrijke en krachtige postzegels te maken vanuit een zo duidelijk mogelijk ontwerp. Dat zie je bijvoorbeeld terug in die mooie pure vormen uit de origamikunst. Datzelfde hebben we gedaan voor de tekst – geen lange verhalen, want tegenwoordig is alles snel op internet te vinden voor degene die meer wil weten. We zijn erg blij met het resultaat. Het is gegaan zoals vaak bij onze ontwerpen. Eerst wil je van alles over het onderwerp weten en schiet je verschillende kanten op. En als je eenmaal weet wat je wilt, dan gaat het snel.”

### **Over de ontwerpers**

Haico Beukers (1960) en Marga Scholma (1966) werken sinds 1997 samen als partners binnen Beukers Scholma, gevestigd in Haarlem. Het ontwerpbureau werkt voornamelijk ten behoeve van architectuur en stedenbouw en voor de culturele sector, maar ook voor gemeentelijke instellingen en het bedrijfsleven. Tot de klantenkring behoren organisaties als nai010 uitgevers, de Anne Frank Stichting, de Nieuwe Kerk Amsterdam, historisch onderzoeksbureau Stad en Bedrijf, de Dienst Ruimtelijke Ordening Gemeente Amsterdam, stedenbouwkundig bureau SteenhuisMeurs en architectenbureau Heren 5.

Haico Beukers studeerde van 1977 tot 1983 grafisch ontwerpen aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam, Marga Scholma volgde dezelfde studierichting van 1985 tot 1990, maar dan aan de Academie Minerva in Groningen. Tussen hun afstuderen en de start van hun eigen bureau deden zij beiden ervaring op bij andere bureaus, respectievelijk als partner en als senior designer. Beiden zijn actief in het veld als juryleden voor verschillende prijzen op het gebied van ontwerpen en architectuur en zij adviseren regelmatig studenten van Academie Minerva in Groningen en op VROAAM van de BNO. Haico was docent/rijksgecommitteerde op verschillende hogescholen in Nederland. Van 1992 tot 1997 was hij voorzitter individuele leden en ontwerp bureaus van de Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers (BNO).

Het bureau Beukers Scholma ontwierp al eerder postzegels voor PostNL, waaronder Panorama Mesdag (1995), Honderd voor uw zaken (1997), Splitsing KPN (1998) en Nationale Weken van de Kaart (2003). Ook werd het ontwerp van de port-betaald-zegels met de tulp en van de baliestroken door hen gemaakt.

### **Over Nederland-Japan**

In 1600 was Japan grotendeels afgesloten van de buitenwereld toen het Nederlandse schip de *Liefde* de Japanse kust bereikte. Vanaf 1609 vestigden Nederlanders zich permanent in Japan nadat de shogun Tokugawa handelsrechten aan hen had verleend. Deshima, een kunstmatig eilandje in de haven van Nagasaki en Nederlandse handelspost van 1641-1859, vormde het venster op de westerse wereld. Japanners beschouwen de westerse kennis die via de Nederlanders Japan binnenkwam als instrumenteel bij het moderniseren van het land na de openstelling van het land midden 19e eeuw. Nederlands was daardoor ook de taal van de Japanse wetenschappers in die tijd. In Nederland is de band met Japan permanent vertegenwoordigd in de vorm van het Japanmuseum SieboldHuis in Leiden, dat met steun van Nederlandse ministerie van Economische Zaken, het Japanse ministerie van Buitenlandse Zaken, de gemeente Leiden en het Nederlandse en Japanse bedrijfsleven tot stand is gekomen en gerestaureerd. Het museum toont naast de vaste collectie van de arts en wetenschapper Von Siebold korte tentoonstellingen over speciale onderwerpen gerelateerd aan Japan.

Bovenstaande tekst is ontleend aan de websites [rijksoverheid.nl](http://rijksoverheid.nl) en [sieboldhuis.org](http://sieboldhuis.org).

### **Lijst met afbeeldingen**

- **De courtisane** (naar Keisa Eisen), 1887, door Vincent van Gogh (1853-1890). Olieverf op doek, Van Gogh Museum, Amsterdam.
- **De rode kimono**, 1893, door George Breitner (1857-1923). Olieverf op doek, Stedelijk Museum Amsterdam.
- **Schip de Liefde**, 1600, maker onbekend. Gravure, Maritiem Museum Rotterdam.
- **Zicht op de baai van Nagasaki**, 1824, Kawahara Keiga (1786-?). Zijdeschildering, Maritiem Museum Rotterdam.
- **Ōtsuki Gentaku**, 1827, door Oda Kaisen (1785-1862), Schildering op zijde. Waseda University Library Tokio.
- **Jhr. Ph. F. von Siebold**, begin 19e eeuw, door Leendert Springer (1789-1871). Tekening in kleur. Erfgoed Leiden en Omstreken.